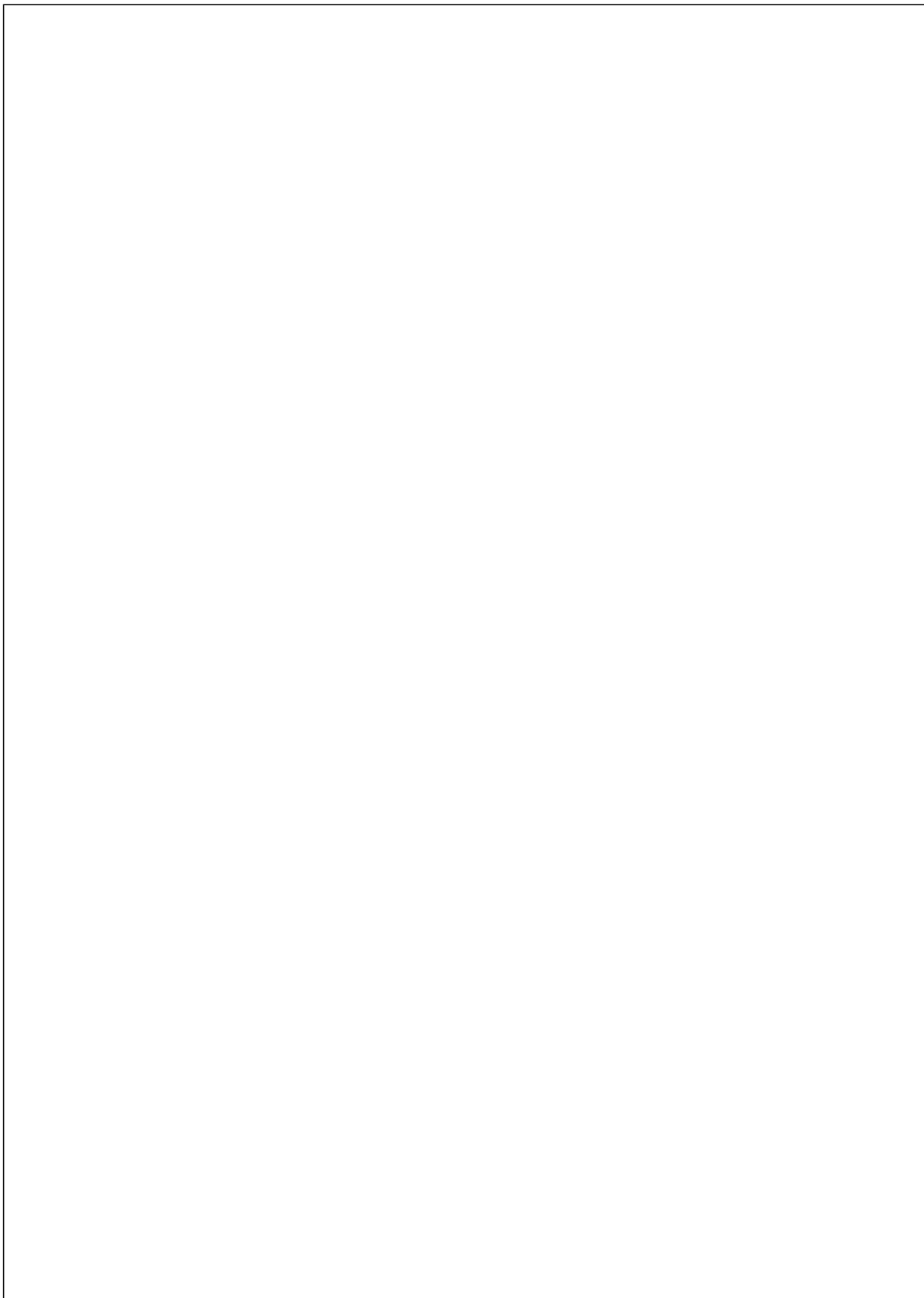

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/161524,Adam-Siwek-Nie-tylko-Monte-Cassino-Polskie-miejsca-pamieci-we-Wloszech.html>
02.03.2026, 12:27

Adam Siwek: Nie tylko Monte Cassino. Polskie miejsca pamięci we Włoszech

Wybierając się na urlop do Włoch, warto odwiedzić polskie miejsca pamięci. Proponuję trasę z południa na północ Półwyspu Apenińskiego – drogę, którą przebył 2. Korpus Polski. Tu przedstawiam – w kolejności alfabetycznej – mój subiektywny wybór miejsc.

18.03.2022

Ankona – region Marche

Porta Santo Stefano – upamiętnienie wyzwolenia miasta przez 2. Korpus Polski

2. Korpus Polski podszedł pod Ankone w trakcie działań pościgowych prowadzonych wzdłuż Adriatyku od połowy czerwca do połowy lipca 1944 r. Dzięki manewrowi oskrzydłającemu 5. Kresowej Dywizji Piechoty, po dwudniowych walkach, 18 lipca 1944 r., do miasta wkroczyli żołnierze 3. Pułku Ułanów Karpackich i 2. Batalionu Strzelców Karpackich. Przełamanie niemieckich pozycji nastąpiło na osi dziewiętnastowiecznej bramy fortecznej Porta Santo Stefano, która obecnie jest miejscem upamiętniającym zwycięstwo polskich żołnierzy. Polegli w walkach w rejonie Ankony spoczywają na polskim cmentarzu wojennym w Loreto. Po wyzwoleniu Ankony ulica prowadząca od bramy św. Stefana otrzymała nazwę Pułku Ułanów Karpackich. Obecnie jest to plac 2. Korpusu Polskiego. Na zewnętrznej stronie bramy zawieszono tablicę upamiętniającą wkroczenie Polaków do miasta.

Acquafondata – region Lacjum, prowincja Frosinone

Pomnik w miejscu cmentarza polowego 2. Korpusu Polskiego

W czasie walk o masyw Monte Cassino zaopatrzenie dla 2. Korpusu Polskiego było dostarczane z 401. Polowego Ośrodka Zaopatrywania w Venafrò dwoma głównymi szlakami komunikacyjnymi. Droga północna, zwana czerwonym szlakiem, biegła przez miejscowość Acquafondata, gdzie założono jeden z dwóch polowych cmentarzy polskich żołnierzy – głównie z 5. Kresowej Dywizji Piechoty i 4. Pułku Pancernego „Skorpion”. Pochowano tam m.in. por. Stefana Bortnowskiego, dowódcę 1. szwadronu czołgów pułku „Skorpion”. Na jego grobie ustawiono krzyż z gąsienic, prawdopodobnie pochodzących z transportera opancerzonego Universal Carrier, ozdobiony wizerunkiem orderu wojennego Virtuti Militari. Po ekshumacji poległych i przeniesieniu ich szczątków w 1945 r. na stały Polski Cmentarz Wojenny na Monte Cassino, krzyż z grobu por. Bortnowskiego – już bez odznaczenia, ale z pasyjką – ustawiono w Acquafondacie na rozstaju dróg zwanym Miglio (mila).

Dzięki inicjatywie Mieczysława Rasieja, prezesa Ogniska Polskiego w Turynie, oraz Romano Neriego, pochodzącego z Acquafondaty, 18 maja 1996 r. odsłonięto pomnik, w którym wykorzystano historyczny krzyż. Projektantem był architekt Pietro Rogacień, syn żołnierza 2. Korpusu Polskiego. Na cokole z białego marmuru umieszczono dwujęzyczny napis upamiętniający poległych i tu pierwotnie pochowanych polskich żołnierzy.

Bolonia – region Emilia-Romania

Polski Cmentarz Wojenny

Położony w dzielnicy San Lazzaro di Savena – niegdyś miejscowości pod Bolonią – jest największym z czterech cmentarzy 2. Korpusu Polskiego we Włoszech. Spoczywają tu żołnierze polscy polegli w walkach na Linii Gotów, w Apeninie Emiliańskim i w bitwie o Bolonię. Działania, których efektem było zajęcie Bolonii, rozpoczęły się jeszcze jesienią 1944 r. Jednostki 2. Korpusu Polskiego prowadziły natarcie w ogólnym kierunku na Bolonię wzdłuż starożytnej drogi Via Emilia. Walki toczono w bardzo niekorzystnych warunkach terenowych i klimatycznych. Liczne górskie rzeki i strumienie płynęły prostopadle do kierunku natarcia, spowalniając postępy wojsk alianckich. Ostatecznie w połowie grudnia 1944 r. wstrzymano działania na sezon zimowy, przechodząc do obrony na linii rzeki Senio. Natarcie na Bolonię ponownie ruszyło w kwietniu 1945 r. Decyzją gen. Richarda McCreery’ego, dowódcy 8. Armii, 2. Korpus Polski został wzmocniony przez jednostki brytyjskie. Zasadniczy manewr oskrzydlający i działania pościgowe prowadziło zgrupowanie „RAK”, dowodzone przez gen. Bronisława Rakowskiego. Jednak to operujące na kierunku pomocniczym zgrupowanie „RUD” świeżo awansowanego (1 kwietnia) na pierwszy stopień generalski Klemensa Rudnickiego osiągnęło roгатki Bolonii. 21 kwietnia o 6.00 rano do centrum miasta wkroczyli żołnierze 9. Batalionu Strzelców Karpackich mjr. Józefa Różańskiego, zdobywając dla swojej jednostki zaszczytne imię „Boloński”.

Poległych w czasie walk od jesieni 1944 do wiosny 1945 r. pochowano na nowo wybudowanym polskim cmentarzu wojennym w San Lazzaro di Savena. Nekropolię zaprojektował ppor. inż. arch. Zygmunt Majerski, detale rzeźbiarskie wykonał architekt i rzeźbiarz Michał Paszyn. Prace budowlane realizowali żołnierze 10. Batalionu Saperów i miejscowi kamieniarze pod nadzorem inż. Romana Wajdy. Poświęcenie cmentarza podczas Mszy św. celebrowanej przez biskupa polowego Józefa Gawlinę odbyło się 12 października 1946 r. Spoczywa tu 1432 polskich żołnierzy, w tej liczbie 14 zmarłych w latach 1947–1957.

Tablica na Porta di Strada Maggiore

Na trzynastowiecznej bramie miejskiej w 35. rocznicę wyzwolenia miasta władze Bolonii umieściły tablicę pamiątkową poświęconą żołnierzom 2. Korpusu Polskiego, którzy tędy właśnie wczesnym rankiem 21 kwietnia 1945 r. wkraczali do miasta.

Brindisi – Campo Casale – region Apulia

Tablice pamiątkowe polskich i alianckich lotników oraz cichociemnych

W bazie lotniczej Campo Casale w Brindisi z inicjatywy Włoskich Sił Powietrznych odsłonięto 25 listopada 2014 r. tablicę pamiątkową poświęconą lotnikom polskim oraz alianckim, którzy od grudnia 1943 r., startując z tego lotniska, nieśli pomoc Armii Krajowej, walczącej w okupowanej Polsce. W sposób szczególny tablica upamiętnia stacjonujących tu do marca 1945 r. lotników polskiej 1586. Eskadry Specjalnego Przeznaczenia, przekształconej później w 301. Dywizjon Bombowy Ziemi Pomorskiej „Obrońców Warszawy”. Od 4 sierpnia do 14 września 1944 r. eskadra wykonała 97 lotów ze zrzutami dla walczącej Warszawy, tracąc 16 zestrzelonych samolotów i 112 poległych lotników. Zaledwie dwie załogi bohaterskiego dywizjonu przeżyły tamten czas.

Oprócz Polaków zostali uhonorowani także lotnicy brytyjskich dywizjonów 148. i 178. oraz południowoafrykańskiego Dywizjonu 31. W sąsiedztwie upamiętnienia lotników 24 listopada

2016 r. odsłonięto tablicę poświęconą również cichociemnym, którzy od 15 kwietnia 1944 r. byli przerzucani do okupowanej Polski właśnie z Campo Casale. Z bazy w Brindisi wyleciał do Polski jako cichociemny gen. Leopold Okulicki, ostatni komendant główny Armii Krajowej.

Casamassima – region Apulia, prowincja Bari

Polski Cmentarz Wojenny

Położony najdalej na południe, najmniejszy z czterech cmentarzy wojennych 2. Korpusu Polskiego we Włoszech. Powstał wiosną 1944 r. jako pierwszy stały cmentarz, a jego geneza wiąże się z utworzeniem w Casamassimie polskiego Szpitala Wojennego nr 1, przemianowanego następnie na 5. Szpital Wojenny, który stał się największą bazą sanitarną 2. Korpusu Polskiego. Liczba spoczywających tu żołnierzy polskich waha się, zależnie od źródła, od 427 do 431. Są to polegli w walkach na Linii Gustawa nad rzeką Sangro, zmarli w szpitalu wojskowym w Casamassimie oraz szpitalach Bari i Neapolu, w wyniku ran odniesionych pod Monte Cassino i w kampanii adriatyckiej, lotnicy 1586. Eskadry do Zadań Specjalnych z Brindisi oraz żołnierze zmarli w tym rejonie po zakończeniu walk we Włoszech. Cmentarz, założony na planie prostokąta otoczonego wysokim murem, ma charakter włoskiego *campo santo*. W odróżnieniu od pozostałych trzech polskich cmentarzy wojennych wzniesionych z trawertynu, ten został zbudowany z dominującej w regionie tufy. Kierownikiem prac był włoski mistrz murarski Fedele Camardella. Brama, zdobiona metalowymi odlewami syrenek warszawskich, jest zwieńczona inskrypcją – cytatem z drugiego listu św. Pawła do Tymoteusza:

„Bonum certamen certavi fidei conservavi – ideo reposita est mihi corona iustitiae”
(Dobry bój stoczyłem, wiarę zachowałem, a teraz oczekuje mnie wieniec sprawiedliwości)

W centrum założenia znajduje się ołtarz z medalionem przedstawiającym Matkę Boską Ostrobramską oraz tablicą z napisem:

„Ne vi ius opprimatur fortiter et nobiliter ceciderunt”
(Nie siłą prawa złamani, mężnie i szlachetnie zginęli)

Jak na każdym polskim cmentarzu wojennym we Włoszech, wśród dominujących grobów katolików znajdujemy mogiły żołnierzy prawosławnych, wyznania mojżeszowego oraz muzułmanów. Pochówki na cmentarzu odbywały się do momentu ewakuacji 2. Korpusu Polskiego do Wielkiej Brytanii w 1946 r. Z pewnością najbardziej rozpoznawalną postacią pochowaną w Casamassimie był mjr Henryk Sucharski, we wrześniu 1939 r. komendant Wojskowej Składnicy Tranzytowej na Westerplatte. Przebywał w niewoli niemieckiej do końca wojny. W lipcu 1945 r. zameldował się w dowództwie 2. Korpusu Polskiego we Włoszech, w styczniu następnego roku otrzymał stanowisko dowódcy 6. Batalionu Strzelców Karpackich. Zmarł 30 sierpnia 1946 r. w brytyjskim szpitalu wojskowym w Neapolu w wyniku zapalenia otrzewnej. Szczątki majora ekshumowano 21 sierpnia 1971 r. i przewieziono do Polski, a 1 września tegoż roku pochowano na cmentarzu wojennym na Westerplatte.

Polski szpital wojskowy

Przygotowując zaplecze dla zbliżającej się bitwy o Monte Cassino, 4 maja 1944 r. dowództwo 2. Korpusu Polskiego utworzyło w Casamassimie bazę szpitalną, która miała przyjmować ciężkie i skomplikowane przypadki, niekwalifikujące się do leczenia w Acquafondacie i San Vittore del Lazio. Powstał w ten sposób największy szpital wojskowy na południu Włoch, mieszczący 1,2 tys.

łózek. W szczytowym natężeniu walk miesięcznie przyjmowano do 2 tys. rannych i chorych żołnierzy. W wyniku zwiększającej się odległości od linii frontu do Casamassimy ciągnęły niekończące się kolumny sanitarne z rannymi. Dowożono ich zresztą także koleją, a w szczególnych przypadkach – drogą lotniczą. Załoga szpitala liczyła ponad 100 pielęgniarek i 160 ochotniczek. Wśród personelu medycznego znaleźli się m.in. dr Adam Gołębiowski, dr Jerzy Kanarek, dr Irena Kocowicz i dr płk Tadeusz Sokołowski. Tradycyjnie polscy lekarze wojskowi nieśli pomoc medyczną miejscowej ludności, o czym wdzięczna pamięć przetrwała wśród mieszkańców Casamassimy do naszych czasów. Główną siedzibą szpitala był istniejący do dzisiaj budynek szkoły podstawowej im. Guglielmo Marconiego przy Via G. Marconi 39.

Castel San Pietro Terme – region Emilia-Romania, prowincja Bolonia

Pomnik nad rzeką Sillaro

Miejscowość została wyzwolona 17 kwietnia 1945 r. przez zgrupowanie „RUD” gen. Klemensa Rudnickiego w ramach wznowionej ofensywy na Bolonię. W siedemdziesiątą rocznicę tego wydarzenia miejscowe władze odsłoniły nad brzegiem rzeki Sillaro niewielki pomnik z terakotową płaskorzeźbą przedstawiającą walki polskich żołnierzy o miasto.

Forli – region Emilia-Romania, stolica prowincji Forli-Cesena

Tablica pamiątkowa w kościele San Mercuriale

Walki o Forli i ofiara polskiego żołnierza zostały upamiętnione tablicą umieszczoną w dwunastowiecznym kościele San Mercuriale. W pierwszych dniach listopada 1944 r. do miasta wkroczyły oddziały brytyjskiego 5. Korpusu. Było to możliwe dzięki ciężkim walkom toczonym na południe od Forli przez 3. Dywizję Strzelców Karpackich, wgrzającą się w obronę niemiecką. Mimo trudnych warunków terenowych i fatalnej pogody niemiecki garnizon w mieście został oskrzydłony i zmuszony do odwrotu. W czasie podjętej w 1945 r. wiosennej ofensywy na Bolonię w rejonie Forli zorganizowano centrum szpitalne, złożone z 3. i 5. Polowego Szpitala Ewakuacyjnego, stanowiące zabezpieczenie medyczne działań 2. Korpusu Polskiego.

Imola – region Emilia-Romania, prowincja Bolonia

Tablica upamiętniająca wyzwolenie miasta przez 2. Korpus Polski

Miasto słynie ze znajdującego się w pobliżu toru wyścigowego – Autodromo Enzo e Dino Ferrari. W kwietniu 1945 r. znalazło się na osi głównego natarcia 2. Korpusu Polskiego na Bolonię. Dzięki kombinowanemu manewrowi 4. Wołyńskiej Brygady Piechoty i 3. Brygady Strzelców Karpackich, 14 kwietnia 1945 r. karpaczczyki zajęli Imolę. Przy wjeździe do miasta znajduje się pomnik poświęcony żołnierzom 2. Korpusu Polskiego, odsłonięty w 60. rocznicę wyzwolenia Imoli. W czasie kolejnych uroczystości w 2015 r. w pobliżu Viale della Resistenza w Imoli odbyła się uroczystość nazwania niewielkiego skweru imieniem gen. Władysława Andersa oraz odsłonięcia pomnika legendarnego niedźwiedzia Wojtka, przygarniętego przez polskich żołnierzy.

Loreto – region Marche, prowincja Ankona

Polski Cmentarz Wojenny

Cmentarz założono w 1944 r. na zboczu wzgórza u stóp bazyliki loretańskiej. Znajduje się ona na terenie posiadłości Watykanu, których część na potrzeby pochówku Polaków przeznaczył bp Gaetano Malchiodi.

Grzebano tu żołnierzy 2. Korpusu Polskiego poległych w kampanii adriatyckiej, w walkach o Ankonę i Loreto, nad rzeką Metauro i na Linii Gotów. 1081 grobów rozmieszczono na tarasach opadających w kierunku wybrzeża adriatyckiego. Spoczywają tam katolicy, Żydzi, ewangelicy, prawosławni, a także jeden muzułmanin. Od strony morza wchodzi się na cmentarz przez monumentalną bramę – łuk triumfalny zwieńczony figurą Chrystusa. W centrum umieszczono maszt na kamiennym cokole ozdobionym orłami i nazwami pól bitewnych: Ankona, Loreto, Metauro, Linia Gotów. W górnej części wzniesiono kaplicę z otwartym ołtarzem ozdobionym medalionem z wizerunkiem Matki Boskiej Ostrobramskiej. Na tylnej ścianie kaplicy umieszczono napis „Polski Cmentarz Wojenny” w językach polskim, włoskim i angielskim oraz godła 2. Korpusu Polskiego, 3. Dywizji Strzelców Karpaccich, 5. Kresowej Dywizji Piechoty i 2. Warszawskiej Dywizji Pancerniej. Poniżej znajduje się wejście do niewielkiego pomieszczenia pełniącego funkcję zakrystii dla duchownych odprawiających nabożeństwa. W murze za kaplicą umieszczono furtkę, od której prowadzi alejka w stronę bazyliki. Za budowę cmentarza, poświęconego 6 maja 1946 r., odpowiadał inż. Roman Wajda.

Polska kaplica w bazylice

Potężna bazylika kryje w swoim wnętrzu niezwykłą relikwię: Święty Dom z Nazaretu, który zapoczątkował serię replik – domków i kaplic loretańskich w całej Europie. Po prawej stronie od prezbiterium znajduje się Kaplica Serca Pana Jezusa, zwana Polską, zdobiona freskami włoskiego artysty Arturo Gattiego, namalowanymi w latach 1913–1939. Program malowideł jest związany z historią Polski. Na sklepieniu została przedstawiona Najświętsza Maria Panna Królowa Polski, przed którą klęczy św. Kazimierz Królewicz, ofiarujący koronę. Tę scenę otacza grupa postaci: król Jan III Sobieski, husarz, osoby w strojach ludowych, franciszkanin i patroni Polski: bł. Salomea, św. Wojciech, bł. Jakub Strzemię, św. Jan Kanty, św. Stanisław ze Szczepanowa i św. Stanisław Kostka. Na prawej ścianie znajduje się scena triumfu Jana III Sobieskiego pod Wiedniem w 1683 r., na lewej ścianie – alegoria „cudu nad Wisłą” w 1920 r. z portretami postaci historycznych: Józefa Piłsudskiego, gen. Tadeusza Jordan Rozwadowskiego, gen. Józefa Hallera, ks. Ignacego Skorupki, nuncjusza papieskiego Achille Rattiego, prymasa Polski kard. Edmunda Dalbora i arcybiskupa Warszawy, kard. Aleksandra Kakowskiego. Ołtarz w kaplicy jest ozdobiony wizerunkiem Orderu Wojennego Virtuti Militari. Polscy żołnierze w sposób szczególny związali się z loretańskim sanktuarium Santa Casa. Po zajęciu miasta przez polskie jednostki Niemcy przeprowadzili 6 lipca 1944 r. bombardowanie Loreto, w tym bazyliki. W wyniku nalotu zapłonęła kopuła świątyni. Na ratunek pospieszyli ułani karpaccy, którzy nie zważając na ostrzał, ugasiли pożar. Brak strat w czasie akcji ratunkowej przypisano opiece Matki Bożej. Dziesięć lat później Arturo Gatti uzupełnił wystrój Kaplicy Polskiej, wykonując witraże przedstawiające sceny gaszenia ognia przez polskich żołnierzy. Przy wejściu do kaplicy umieszczono trzy tablice pamiątkowe: poświęconą zwycięstwu pod Wiedniem, zawierającą podziękowanie Piusa XII polskim żołnierzom (za uratowanie bazyliki) oraz ufundowaną w czterdziestą rocznicę wybuchu II wojny światowej przez weteranów 2. Korpusu Polskiego.

Fragment tekstu z numeru 9/2018 „Biuletynu IPN”

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

